

В. Ю. Олещенко,

кандидат наук з державного управління, доцент
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1490-8875>

С. Г. Головка,

кандидат історичних наук, доцент
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0795-7166>

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПСИХОЛОГА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИДИЧНИХ НАУКАХ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: verona21.ua@gmail.com, golovkos@ukr.net

Мета: з'ясувати місце професійної етики психолога в системі дослідження юридичних наук, шляхом дослідження взаємозв'язку між етичними принципами психолога, нормами моралі та нормами права. **Методологічну основу** дослідження складають загальні методи мислення, функціональний, системний, структурний та синергетичний методи. **Результати:** проаналізовано предмет дослідження професійної етики психолога і юридичної науки, встановлено взаємозв'язок між основними категоріями науки професійної етики психолога і юридичної науки в широкому розумінні. Висвітлено основні аспекти впливу юридичної галузі (норм права) на професійну діяльність психолога та формування етичних і моральних принципів діяльності психолога. **Обговорення:** встановлено, що предметом дослідження професійної етики психолога є суспільні відносини, спеціальні етичні проблеми, які виникають у професійній діяльності психолога, а також сукупність моральних імперативів та етичних принципів. Досліджено взаємозв'язок норм права та принципів професійної етики психолога під час здійснення професійної діяльності.

Ключові слова: професійна етика психолога; норми моралі; етичні принципи; норми права; суспільні відносини.

Постановка проблеми та її актуальність. Професійна етика психолога – це галузь знань у сфері наук про професійну діяльність психолога. Іншими словами, можна сказати, що професійна етика психолога – сфера практичних знань, яка встановлює принцип обов'язку і компетентності психолога перед суспільством із посиленням на його моральні та етичні переконання. Професійна етика має активний розвиток у громадянському суспільстві, де рівність перед законом означає відмову від домінування в залежності від статусу чи положення в суспільстві, і необхідності прийнятті позиції відповідно до моральних принципів. Важливим аспектом у сфері діяльності психолога є мо-

ральні та етичні норми, фундамент його свідомості та усвідомлення меж своєї свободи та своєї відповідальності, оскільки практична діяльність психолога пов'язана безпосередньо або опосередковано з осмисленим вибором своїх діянь та долі особи. Як предмет дослідження в юридичних науках, професійна етика психолога є важливою в контексті визначення норм моралі в правовій площині, підстави та характеристика практичної діяльності психолога з точки зору юридичних наук (регулювання діяльності, юридична відповідальність, формування теоретичних та практичних знань про права, обов'язки та свободи людини, їх непорушність, юридичні

наслідки компетентності або некомпетентності психолога тощо).

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питанню дослідження предмета та об'єкта юридичних наук присвячені багато робіт вітчизняних та зарубіжних науковців у цій сфері. Особливу увагу у дослідженні питання за тематикою науковою статті було звернуто до праць М. Козюбри, О. Тихомирова, а також на монографічному рівні працям таких науковців: Д. Керімова, А. Шабаліна, А. Васильєва, В. Сирих. Питанням дослідження предмету професійної етики психолога присвячені праці Т. Яблонської, А. Мяготіна, В. Бочелюк, дослідженню питань етичних принципів та правил роботи психолога присвячені праці А. Бондаренко, В. Горбунова, А. Крилова.

Метою наукової статті є дослідження місця професійної етики психолога в системі дослідження юридичних наук, аналіз взаємозв'язку етичних принципів психолога, норм моралі та норм права.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні, юридична наука є частиною соціальних наук, займаючи своє невід'ємне місце в науковому полі та охоплюючи коло специфічних питань, що є предметом її дослідження. Іншими словами, всі соціальні явища в тому чи іншому контексті свого існування можуть виступати предметом дослідження в юридичних науках. Відповідно до наукових концепцій та розробок, сталим визначенням предмета юридичних наук є держава і право як специфічні суспільні явища, яким властиві свої внутрішні закономірності розвитку. Проте, призначенням юридичної науки є не тільки пізнання специфічних закономірностей розвитку, властивих державі і праву, а також пізнання їх нерозривних зв'язків і взаємодії, їх спільної службової ролі і призначення в суспільному житті.

Специфіка предмета юридичних наук є основою для формування її у самостійну систему, яка полягає у тому, що її предметом виступає не суспільство як цілісна організація, а лише його окремі структурні елементи. Саме виділення окремих сторін, елементів суспільних відносин із усієї їх сукупності, їх дослідження в контексті перебування їх стосовно виділених аспектів та

специфіки юридичної науки, становлять її предмет. Крім того, в колі наукових дискурсів, існує твердження, що об'єктом дослідження юридичних наук є державно-правова дійсність, взята в контексті всієї системи суспільних відносин, які формують суспільство, як феномен, а предметом окремої юридичної науки – окрема складова об'єкта юридичних наук, яка раніше була визначена, як державно-правова дійсність, досліджувана крізь призму цілей завдань юриспруденції [8, с. 19].

Професійна етика психолога – це теорія професійної моралі, яка визначає відношення людини до свого професійного обов'язку [2]. Іншими словами, професійну етику психолога можна визначити як вчення про професійну мораль психолога. Предметом професійної етики визначається буття, в контексті регулятивної діяльності норм професійної моралі. Своєю чергою, об'єктом дослідження професійної етики є людина. Використовуючи основні прийоми методології етики, головними завданнями професійної етики є обґрунтування системи норм, які регулюють взаємовідносини людей в різних сферах їх діяльності. Кожна професія, особливо професійна діяльність психолога, в межах своєї сфери діяльності має специфічну мораль та моральні норми та критерії. Ці особливості встановлюють відповідні вимоги до суб'єктів, що здійснюють той чи інший вид діяльності.

В історичному контексті підвищується потреба соціуму у регулюванні трудових відносин і відносин всередині трудових колективів і між ними. Цінність професійної діяльності визначається ставленням суспільства до неї. Моральне відношення до професії визначається такими факторами: об'єктивна цінність професії для розвитку суспільства; цінність професії для суб'єктивного розвитку особи, її морального зростання. У широкому розумінні, будь-яка професія здійснює соціальну функцію, спрямовану на реалізацію особистісного досягнення цілей, спрямувань. Особистого розвитку та становлення людини як повноцінного члена суспільства. Кожна професія має свою специфіку, обумовлена сферою і середовищем діяльності. У центрі професійних груп спостерігається формування і розвиток, притаманні лише спе-

цифіки сфери діяльності, зв'язки і відносини між людьми.

Предметом дослідження професійної етики психолога є специфічні етичні проблеми, які виникають в процесі здійснення професійної діяльності психолога: практика роботи з клієнтами, відносинами в трудовому колективі, відносини з роботодавцем та населенням. Усі ці аспекти є складовою частиною соціальних явищ, притаманні їм етичні складові, обумовлені морально-етичними принципами і юридичним регулюванням суспільних відносин. Особливим завданням діяльності психолога є налагодження взаємовідносин людей різних категорій, груп, верств населення, у зв'язку з чим гостро постає питання щодо застосування норм професійної етики і відповідності до норм чинного законодавства. Тому, важливим питанням є компетентність психологів в етичних аспектах своєї професії та їх правова культура у формуванні професійних відносин. Завданням професійної етики психолога є формування моральних імперативів про обов'язки психолога, про межі його свободи і обов'язків як фахівця, його етичні зобов'язання.

Прийнято вважати, що моральне – це те, що в межах закону. Історично вже стерлася межа між моральним і правовим. Здебільшого всі норми моралі, що стосуються регулювання суспільних відносин, відтворилися у нормах права. Звідси, можна зробити таке твердження, що моральне – це те, що знаходиться в межах права, те, що має юридичну оболонку у вигляді норм. Є моральна поведінка – поведінка, яка не суперечить суспільним принципам і нормам права, яка існує в межах юридично-дозволеного поля. І є аморальна поведінка, сталим є розуміння такої поведінки як такої, що суперечить не лише морально-етичним переконанням суспільства, а ще також нормам права. Тому, доцільно вважати, що формування моральних принципів психолога тісно пов'язане із формуванням базисних основ правової культури психолога, сфера діяльності якого безпосередньо пов'язана із людиною – суб'єкта соціальних відносин.

Сфера професійної етики психолога безпосередньо має місце у суспільних явищах та процесах, які, в свою чергу, є предметом дослідження

юридичних наук. Відносини, що виникають в процесі здійснення психологом професійної діяльності, можна розглядати в рамках об'єкта дослідження юриспруденції в контексті виникнення і існування професійних відносин.

Здійснюючи свою професійну діяльність, психолог вступає у відносини з клієнтом безпосередньо і опосередковано із законодавством. У таких професійних відносинах спостерігається наступний юридичний аспект:

- клієнт – це людина, яка відповідно до Конституції України має гарантовані права і свободи. Професійна етика психолога передбачає застосування етичних принципів професійної діяльності, які спрямовані на дотримання і не порушення конституційних прав: право на вільний розвиток своєї особистості, право на повагу до його гідності, право на невтручання в його особисте і сімейне життя (збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди), право на свободу світогляду і віросповідання тощо [5]. Ці права містять морально-етичне відображення розвитку особистості, відповідно, здійснюючи свою професійну діяльність, психолог як спеціаліст повинен утримуватися від дій, спрямованих на порушення цих прав;

- підставою для надання клієнту професійної допомоги психологом є договір в усній або письмовій формі. Договір є юридичною категорією і відносини, які виникають з приводу підписання договору або укладання його в усній формі є підставою виникнення правовідносин;

- психологами здійснюються різні форми діяльності: консультування, надання психологічної допомоги, організаційно-методична робота, удосконалення професійної компетентності, психодіагностика тощо. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження положення про психологічну службу», психологічна служба співпрацює з органами охорони здоров'я, соціальної політики, молоді та спорту, внутрішніх справ, іншими органами виконавчої влади, а також комунальними закладами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, фахівцями із соціальної роботи об'єднаних територіальних громад, громадсь-

кими організаціями [6]. Підставами для здійснення діяльності психологічною службою є Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», інші закони України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України.

Соціальна психологія, як розділ психології, досліджує методи впливу на поведінку людей, вивчає закономірності спілкування та сумісної діяльності людей, залучених у різні соціальні групи, а також характеристики самих груп [7, с. 8]. Результати дослідження соціальною психологією є вагомими для удосконалення знань правової свідомості та правового регулювання. Безпосередньо, предметом соціальної психології є закономірності психічної діяльності, поведінки та взаємодії людей як представників соціальних груп, психологічні характеристики самих цих груп та психологічні аспекти будь-яких інших явищ соціального життя. В свою чергу, об'єктом дослідження соціальної психології є як особистість, так і соціальна група, їх поведінка та діяльність, процеси розвитку особистості й певної групи, процеси міжособистісної та міжгрупової взаємодії тощо [7, с. 12]. Таким чином, можна сказати, що соціальна психологія, як розділ психології і наука безпосередньо не вивчає специфічні, притаманні юридичній науці аспекти функціонування права. Але, варто зазначити, що усі суспільні науки безпосередньо чи опосередковано під різними кутами зору все ж таки вивчають певні особливі аспекти права.

Висновки. Призначенням етичних принципів психолога є закріплення загальнолюдських цінностей як основний орієнтир та як основна межа практичної діяльності. Серед етичних принципів діяльності психолога, основними можна виділити: повага та захист прав людини, повага до особистості, відповідальність, чесність і відкритість у відносинах з особою, професійна компетентність, цілеспрямованість у досягненні мети щодо допомоги людині. Фундаментом для формування етичних принципів

психолога є загальнолюдські моральні принципи, серед яких виділяють: повага до особистості, повага до прав та свободи особи, доброзичливість, бажання працювати в інтересах клієнта і для його користі, принцип гуманності, конфіденційність інформації. Всі ці моральні норми відображені у стандартах прав людини, міжнародних і національних, виражені та закріплені у нормах законодавства. Безумовно, норми моралі і норми права мають тісний взаємозв'язок між собою. В контексті даного напрямку дослідження, можна зробити такий висновок, що норми моралі є сутністю та змістом, а норми права є їх оболонкою. Тому, безумовно, професійна етика психолога як наука про етичні та моральні принципи діяльності психолога, може бути предметом дослідження в юридичних науках в контексті дослідження етичних та моральних принципів у правовій площині.

Література

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. Київ: Освіта України, 2007. 332 с.
2. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
3. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 3. С. 18-23.
4. Етичний кодекс психолога. URL: <http://nsj.gov.ua/>.
5. Конституція України. Київ: Преса України, 1997. 80 с.
6. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: наказ Міністерства освіти і науки України від 22 трав. 2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>.
7. Соціальна психологія: навч. посіб. / Н.Ю. Воляннюк, Г.В. Ложкін, О.В. Винославська та ін. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
8. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

9. Череватюк В.Б., Сопілко І.М. Юридична наука і практика: виклики часу. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*: зб. наук. праць. Київ: НАУ, 2015. № 1(34). С. 175-178. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.34.8219>

10. Yablonska T., Bulatevych N. Ethical dimensions of the psychologist's activity in the practice of psychological counseling. *Psychological journal*. 2018. Vol 4. No 5. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/>.

References

1. Bondarenko A.F. Psykholohycheskaia pomoshch: teoriya y praktyka. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2007. 332 s.

2. Bralatan V.P., Hutsalenko L.V., Zdyrko N.H. Profesiina etyka: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 252 s.

3. Horbunova V.V. Etychni ta pravovi aspekty psykholohichnykh doslidzhen. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. 2005. № 3. S. 18-23.

4. Etychnyi kodeks psykholoha. URL: <http://nsj.gov.ua/>.

5. Konstytutsiia Ukrainy. Kyiv: Presa Ukrainy, 1997. 80 s.

6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 22.05.2018. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>.

7. Sotsialna psykholohiia: navch. posib. / N.Yu. Volianiuk, H.V. Lozhkin, O.V. Vynoslavskata in. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2019. 254 s.

8. Teoriia derzhavy ta prava: navch. posib. / Ie.V. Bilozorov, V.P. Vlasenko ta in.; za zah. red. S.D. Husarieva, O.D. Tykhomyrova. Kyiv: NAVS, Osvita Ukrainy, 2017. 320 s.

9. Cherevatiuk V.B., Sopilko I.M. Yurydychna nauka i praktyka: vyklyky chasu. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»*: zб. nauk. prats. Kyiv: NAU, 2015. № 1(34). S. 175-178. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.34.8219>

10. Yablonska T., Bulatevych N. Ethical dimensions of the psychologists activity in the practice of psychological counseling. *Psychological journal*. 2018. Vol 4. No 5. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/>.

**PROFESSIONAL ETHICS OF A PSYCHOLOGIST AS A SUBJECT
OF RESEARCH IN A LEGAL SCIENCES**

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: verona21.ua@gmail.com, golovkos@ukr.net

Purpose: to find out the place of professional ethics of a psychologist in the system of legal science research, by studying the relationship between the ethical principles of a psychologist, moral norms and legal norms. **Research methods:** the methodological basis of the study are general methods of thinking, functional, systemic, structural and synergetic methods. **Results:** the subject of research of professional ethics of psychologist and legal science is analyzed, the interrelation between the main categories of science of professional ethics of psychologist and legal science in a broad sense is established. The main aspects of the influence of the legal field (legal norms) on the professional activity of a psychologist and the formation of ethical and moral principles of a psychologist are highlighted. **Discussion:** it is established that the subject of study of professional ethics of a psychologist is public relations, special ethical issues that arise in the professional activities of a psychologist, as well as a set of moral imperatives and ethical principles. The relationship between the rules of law and the principles of professional ethics of a psychologist in the course of professional activity has been studied.

The purpose of the ethical principles of the psychologist is the consolidation of universal values as the main reference point and as the main limit of practical activity. Among the ethical principles of the psychologist, the main ones are: respect and protection of human rights, respect for the individual, responsibility, honesty and openness in relations with the person, professional competence, purposefulness in achieving the goal of helping people. The foundation for the formation of ethical principles of the psychologist are universal moral principles, among which are: respect for the individual, respect for human rights and freedoms, friendliness, desire to work in the interests of the client and for his benefit, the principle of humanity, confidentiality. All these moral norms are reflected in human rights standards, international and national, expressed and enshrined in law. Of course, morality and law are closely intertwined. In the context of this area of research, we can conclude that the rules of morality are the essence and content, and the rules of law are their shell. Therefore, of course, the professional ethics of the psychologist as a science of ethical and moral principles of the psychologist, can be the subject of research in the legal sciences in the context of the study of ethical and moral principles in the legal field.

Key words: professional ethics of a psychologist; norms of morality; ethical principles; norms of law; public relations.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2022